

ським організаціям довгострокових кредитів на реконструкцію зрошуваних систем, оновлення дощувальної техніки.

Залишається невирішеним питання нормального функціонування зрошуваних систем держави – внутрішньогосподарським мережам невідкладно потрібен господар. Основні фонди вартістю 9 млрд. грн. зараз нічий. Це найгостріша невирішена проблема, і це сьогодні питання збереження і належного функціонування зрошуваних систем України на площі 1.9 млн. га.

Тільки на їх базі буде йти технічне переоснащення та відродження зрошуваних систем на основі прогресивної техніки поливу. І цей процес на Україні уже розпочався.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Знание – сила. М., 2003, №4, с. 38.
  2. Снеговой В. С., Гаврилица А. О. Орошение: от древнего искусства до современной науки. Кишинев, Штипнца, 1989, 135с.
  3. Бабич А. О. Світові земельні, продовольчі і кормові ресурси. К., Аграрна наука, 1996, с. 133.
  4. Ромащенко М. І., Балюк С. А. Зрошення земель в Україні. К., Світ, 2000. 112с.
  5. Зонн И. С. Орошаемое земледелие в странах мира. М., За рубежом, №11, 1989, с. 58 – 60.
  6. Сніговий В. С. Виступ на парламентських слуханнях по підтопленню 19.02.2003 р. Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні. Херсон, 2003, с. 1 – 4.
  7. Нетіс І. Т. Зміна клімату в зоні зрошення. – Зрошуване землеробство. – Вип. 39.К.: Урожай, 1994. – с. 7 – 11.
- Сніговий В. С., Жуйков Г. Є., Димов О. М. Економічні важелі екологічнобезпечного ведення землеробства на зрошуваних землях Південного Степу. Агроекологічний журнал. К., 2003.

УДК: 631:333:631.158

ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕРОБСТВА Й ЕФЕКТИВНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА

І.І.АНДРУСЕНКО – д.с.-г.н., професор,
Т.І.ВИНОГРАДОВА – пошукувач, Херсонський ДАУ

Вітчизняні моделі реформування земельних відносин через первісну юридичну, професійну, системну, організаційну й іншу непідготовленість значно розтягнуті в часі, не стали прискорювачами сільськогосподарського виробництва та продовжують бути такими у перспективі. Приміром, у Херсонській області, незважаючи на закінчення розпаювання землі, соціальних проблем на селі не зменшилося. За станом на 2001 р., основна маса землекористувачів (65%) здала свої паї в оренду. Поряд із цим зросло безробіття серед сільських жителів за останні 4 роки з 2,4 до 16,4 тис. чоловік.

Відсутність достатньої матеріально-технічної та фінансово-ресурсної бази, на які так часто посилаються виробничники, – далеко не єдина причина, а швидше за все є наслідком такого стану, і вихід із нього незабезпечено.

Наведемо ряд ключових проблем, без вирішення яких, на нашу думку, додаткові вкладення стають "порожньою" витратою засобів і ресурсів, не змінюючи сутності справи.

Перша проблема. Привести землекористування до норм цивілізованої природної рівноваги, прискоривши розробку законів.

Впливає вона з таких вимог.

1. Земельний Кодекс прийнято з великим запізненням, і в ньому не визначено в законодавчих актах механізми введення і дії.

На сьогодні не відомими є тільки їхній зміст, й кількість.

Процес розпаювання землі зведений до формування багатокладності на селі і механічного розподілу земель колишніх господарств, хоча сільськогосподарська розораність земель у регіоні перевищує екологічно припустиму межу і рівень економічно розвинених країн у 1,5-3 рази.

У той же час у країні біля третини орних земель розташовано на схилі землях із крутістю 5° і більше, що робить їх малопродуктивними, а близько 5 млн. га – деградованих, використовувати які в складі орних земель нерентабельно. У наслідок цього швидкими темпами відбувається змив поверхневого шару ґрунту, втрата родючості, особливо найбільш кошовної її частини – гумусу.

2. Підтоплення в результаті дії антропогенних факторів вийшло за межі сільськогосподарського землекористування і набуло національних масштабів лиха у всіх регіонах і сферах людської діяльності. Парламентські слухання з цього питання 19 лютого 2003 р. обнародували жахливу картину.

3. Ілюзорними залишаються недавні надії на інтенсифікацію землеробства за рахунок поливних земель, концентрація яких у південному регіоні складає близько 70 %. Диспропорції у введенні й освоєнні поливних земель навіть у колишні часи не забезпечували їхню ефективність.

І нарешті, орієнтація будівництва зрошувальних систем на дешеві енергоносії, величезний витратний механізм і адекватну державну компенсацію, прорахунки в проектуванні та будівництві викликають серйозні сумніви щодо економічної доцільності і можливості збереження зрошувальних систем і поливних земель у сучасному вигляді, про що свідчить і забір води на полив, що скоротився з 1996 по 2000 р. більше ніж у 2 рази, а також необхідність виведення 8-10 млн. га з орних земель зони іригації, насамперед підтоплених і засолених земель, про що говорилося на Верховній Раді.

Друга проблема. Варто чітко визначитися зі спеціалізацією і концентрацією виробництва різних товаровиробників, підприємств і регіонів.

Традиційно в степовій зоні зерновий підкомплекс займає ведуче місце. На практиці апробована надійна схема посівів зернових – близько 60-65% у посівній площі, у т.ч. пшениці озимої – від 30 до 50%, що забезпечує розміщення її щорічно після гарних гарантованих попередників. У той же час галузь постійно орієнтується на розширення посівних площ, що значно перевищують припустимий рівень.

У результаті від продовольчих посівів зернових відволікаються родючі ґрунти і добрива, до 25-30% і більш посівів пшениці розміщується за стерньовими і неприпустимими попередниками, що різко збільшує загибель озимих у зимовий період чи спричинює слабкий їхній розвиток через порушення термінів посіву, підготовки ґрунту тощо. Це приводить щорічно до збільшення обсягів весняних польових робіт і витрат засобів, знижує врожайність і якість продукції.

Великі можливості не використовуються й у частині концентрації виробництва. У даний час вона практично відсутня, хоча розміщення зернових культур на товарні цілі у великих підприємствах сприяло б упровадженню науково-технічних досягнень, істотно знижувало б витрати, підвищувало б концентрацію продукції і її товарність, формувало б ринок ефективного збуту продукції.

Недосконалою залишається і структура зерновиробництва. Якщо в економічно розвинутих країнах частка фуражного зерна у валовому зборі складає 45-50%, а в окремих – сягає 65-70%, то на Україні навіть у найбільш урожайному 1990 р. на корм використовувалося біля чверті врожаю зерна пшениці. Вміст лізину в ньому, як відомо, у 2 рази менший, ніж у ячменю, що приводить до перевитрати кормів у тваринництві.

У Херсонській області в 2001 р., коли були отримані найбільші збори зерна за всі роки перебудови, збитки від вирощування пшениці одержало кожне четверте господарство.

Не кращі справи й в інших галузях. За десятилітній період посіви соняшнику в області зросли на 62,4%, а врожайність насіння була вкрай низькою – від 6,8 до 8,7 ц/га, а в 2001 р. – 5,5 ц/га. Збитки від вирощування соняшнику одержали 38% господарств області.

Показово, що світовий експорт соняшnikової макухи від загальної її кількості був 6,6%, а соєвої – 75,4%.

Площа кормових культур, багато з яких були гарними попередниками для пшениці, за 10-літній період скоротилася на 54,4%, що викликало скорочення поголів'я великої рогатої худоби в 7,4 рази, свиней – у 3,5 рази, а витрати праці на виробництво 1 ц м'яса зросли в 3,8 рази.

І третя проблема – упровадження сучасних ресурсозберігаючих зональних систем землеробства.

Загальновідомо, що основою ефективного землекористування є родючість ґрунту. Про його рівень за останні роки свідчать такі дані У Херсонській області під урожай 2001 р. мінеральні добрива вно-

силися лише на 20,3% посівної площі і то по 12 кг діючої речовини на гектар, за середньої норми 150 кг, а органічні – на 0,8% площі по 0,2 т/га, за 10-15 т/га.

Приблизно такою ж була картина й у цілому по країні. У той же час біологічні шляхи відновлення родючості ґрунту не використовувалися. Наприклад, бобові культури за рахунок симбіотичної фіксації можуть накопичувати в ґрунті від 30 до 70 кг азоту на гектар, несимбіотичної – 15-18 кг/га.

Окрім того, з кореневими і пожнивними залишками бобових культур може надходити в ґрунт від 120 до 170 кг біологічного азоту на гектар.

Існують штами азотфіксуючих мікроорганізмів і для небобових культур, а також сидеральні добрива й інші прийоми.

Однак у Херсонській області в 2001 р. площа зернобобових культур у посівній площі складала 0,3%, багаторічних трав – 4,6%, тоді як доведення її до 25-28% дозволяє створити бездефіцитний баланс гумусу в ґрунті.

Поряд із цим, замість упровадження енергозберігаючих систем землеробства на основі сівозміни, виробничникам усіляко насаджуються так звані «спрощені технології», «технологічні підходи» та інше, ігноруючі агротехнічні вимоги оброблюваних культур. Так штучно створили проблему засміченості посівів, ушкодження рослин шкідниками і хворобами та привели до необхідності застосування хімпрепаратів, вартість гектаронорми яких нерідко перевищує 40-50% врощеного врожаю, не говорячи вже про їхню шкідливість.

Але ж цих витрат можна уникнути. Тільки за рахунок уведення сівозміни можна зберегти до 45-50% врожаю пшениці від корневих гнилей, знизити ушкодження рослин шкідниками і хворобами в 2,3-3,7 рази, засміченість посівів – у 3,4-7,2 рази, істотно знизити токсичність ґрунту.

І на завершення слід зазначити, що за сформованої структури посівів, де на частку зернових, головним чином пшениці озимої і соняшнику, припадає близько 80% площі, ні про який розумний плодобоїмін, систему землеробства, раціональне використання ресурсів, у тому числі й поливної води, а отже, і ефективності виробництва, не може бути мови.

Таким чином, на першому плані глибокої кризи в економіці чітко простежується розрив між реформуванням земельних відносин і науково-методологічним супроводом, кваліфікованим прогнозуванням і плануванням виробництва.

Потрібна велика системна робота у всіх напрямках, і особливо у первинній виробничій ланці, яка безпосередньо вирішує продовольчу проблему населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник. АЕ УААН. Вип. 4. К.: 2000. – 601 с.
2. Галушко В.П., Кваша С.М. Пріоритетні напрямки розвитку АПК України. // Економіка АПК. – 1999. – № 12. – С. 6-11.
3. Гузар Б.С., Рибак С.М. Облік земель та ефективність їх використання в умовах переходу до ринку. // Економіка АПК. – 2000. – № 11. – С. 76-82.
4. Довганин Г.В. Роль державного регулювання економічних відносин в аграрному виробництві. // Економіка АПК. – 2000. – № 5. – С. 3-7.
5. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України. – К.: НВАТ „Агроінком”. 1997. – С. 356-359.
6. Омеляненко Г.Г. Концептуальні положення відновлення та розвитку зернового господарства в Україні. // Економіка АПК. – 2000. – № 12. – С. 3-9.
7. Херсонщина у цифрах 2000 р.: Статистичний довідник. Херсонське обласне управління статистики. / За ред. В.А. Вознюка. Херсон. – 2001. – 467 с.

УДК 633.18:631.52

***ВПЛИВ РІВНЯ МІНЕРАЛЬНОГО ЖИВЛЕННЯ ТА НОРМ
ВИСІВУ НА ВРОЖАЙ, ВИХІД ТА ПОСІВНІ ЯКОСТІ
НАСІННЯ РИСУ СОРТІВ РІЗНИХ ГРУП СТИГЛОСТІ***

В.І.ЖАРІНОВ – д.с.-г.н., професор,
С.В.МУНТЯН – аспірант, Херсонський ДАУ,
В.М.СУДІН – к.с.-г.н., Дослідна станція рису УААН

Рис – одна з ведучих культур зрошуваного землеробства, яка може давати щорічно високі гарантовані врожаї. У сучасних умовах подальше підвищення врожайності рису поряд з впровадженням нових сортів, сортової агротехніки важливим фактором є використання для посіву насіння високих посівних якостей. Продуктивність та насінневі якості зернівок рису в першу чергу залежать від властивостей сорту, його стійкості до несприятливих умов навколишнього середовища [1; 2]. Одним із головних компонентів структури урожаю риса є густина продуктивного стеблостою, яка залежить від кількості та якості сходів. Густина сходів своєю чергою залежить від технології їх отримання та якості насіння [3; 4].

Попередніми дослідженнями встановлена різноякісність насіння по сортах у межах волоті. Встановлено, що у сортів рису Мутант-428, Дніпровський, Україна-96, Зубець йде помітне зменшення маси 1000 зерен у волоті зверху – донизу. У середньому в верхній частині волоті маса 1000 зерен на 3,9 % більша, ніж в середній, та на 7,5 % більша, ніж у нижній частині волоті [5; 6].

Одним з ефективних заходів підвищення виходу та якості насіння різних сортів рису є розробка агротехнічних прийомів вирощування насінневих посівів. Тому в 2000-2002 рр. нами було проведено дослідження з виявлення впливу рівня мінерального живлення та норм